

Kertész Imre

[A KÉZIRAT]

*Részletek**

Ami megtörtént, megtörtént: most már nem segíthetek rajta. Hogyan jutottam idáig, nem tudom.

Történetemből nem tudom meg, mi történt velem: márpedig erre volna szükség. Még azt sem tudom, hogy vajon éppen most hullik le szememről a hályog, vagy ellenkezőleg, épp most borul-e rá. Mindenesetre mostanában lépten-nyomon meglepődöm. Itt van például a lakás, amelyben élek. Egy viszonylag nem túl ronda, aránylag emberi méretű budai bérház második emeletének huszonnyolc négyzetméterét foglalja el. Egy szoba, előszoba, amelyből fürdőszoba

meg az úgynevezett teakonyha nyílik. Holmik is vannak benne, bútordarabok, ez, az. Eltekintve a feleségem által időnként szükségesnek tartott változtatásoktól, minden épp olyan benne, mint tegnap, mint tegnapelőtt, mint egy, vagy mint tizenkilenc éve, amikor – nem egészen zavartalan körülmények közepette – beköltöztünk. Mégis, újabban valamilyen alattomos fenyegetés árad az egészből, valami, ami zavarba ejt. Eleinte sehogy sem tudtam mire vélni ezt: hiszen mondom, semmi újat, semmi szokatlant nem látok a lakásban. Soká törtem a fejem, amíg rájöttem végül: nem az változott meg, amit látok; a változás abban rejlik csak, hogy látom. Igen: eddig még sosem láttam ezt a lakást, amelyben tizenkilencedik éve lakom, még sincs ebben semmi rejtély, ha jobban meggondolom. Annak a pasasnak a számára, akivel egykor – még pár hónapja is – azonos voltam, ez a lakás egy mindenesetre tartós, ám mégiscsak esetleges hely volt, ahol a regényét írta. Ennek az ürgének dolga volt, határozott célja, ki tudja, talán rendeltetése: egyszerűen – akármilyen lassan is végezte egyébként a dolgát – mindig sietett. A tárgyakat ő mintegy csak a vonatablakból szemlélte, futólag, amint a tekintete előtt elsuhanak. Legföljebb a hasznavehetőségük-

ről szerzett egy-egy mulékony benyomást: kézbe vette és lerakta őket, végigment rajtuk, húzkodta, taszigálta, terrorizálta őket, basáskodott felettük. Most aztán, hogy nem érzik többé a parancsoló kéz hatalmát, bosszút állnak: megmutatkoznak, elém tolazkodnak, feltárják változatlanságukat. Hogyan is vethetnék számot ezzel a pánikkal, amely a láttukra elfog? Ez a szék, ez az asztal, ennek az állólámpának a lendületes görbülete s a róla mintegy megadóan lecsüngő, az égő környékén megpörkölődött ernyő – most mind, mind körém tolonganak és álnok szelídséggel közrefognak, mint megbocsátó,

gyászos nővérek valami vereség után. Arról akarok meggyőzni, hogy nem történt semmi; holott nekem úgy rémlett, hogy megéltém köztük valamit, mondjuk így: egy kalandot – az írását –, s úgy hittem, hogy végighaladtam egy úton, melynek során megváltozott az életem. De semmi sem változott meg, és most már nyilvánvaló, hogy kalandommal éppen a változás esélyeit játszottam el. Ez a huszonnyolc négyzetméter nem az a kalicka többé, ahonnan naponkint kiröppentett a képzeletem, és ahová éjszakára megtértem aludni: nem, most már valószínűségi életem valószínűségi színtere, az a ketrec, ahová bebörtönöztem magam.

[E]gy regény – már pusztán a természeténél fogva – csakis akkor mondható regénynek, ha közvetít valamit: Én is közvetíteni akartam, nem mást – különben nem írtam volna regényt. Közvetíteni, a magam módján, a magam eszméi szerint, közvetíteni a számomra lehetséges anyagot, az én anyagomat, önmagamat...

Miközben visszavonultam magán, sőt legmagabibb életembe („privát ügyeimbe” – ahogy anyám szokta mondani); miközben annak érdekében, hogy nyugodtan vájkálhassak saját tudatvilágomban, mindentől és mindenki mástól elzárkóztam; miköz-

ben mindent elkövettem, hogy magányos buzgólkodásomban senki más ne zavarhasson: ezenkívül, gyanútlanul és lelkes szorgalommal, írni kezdem – másoknak. Mert, ma már világosan látom, regényt írni annyit jelent, mint másoknak írni – azoknak egyebek közt, akik visszautasítják.

Mélyen behúzódok, befészkelem magam a karosszékbe. Talán abban reménykedem, hogy sosem kell előbukkanom innen, sosem kell a világra jönnöm. Minek is? Meg azután kissé félek is még attól az ismeretlentől, aki végül majd mégiscsak fel fog tápáskodni innen. Bizonyos értelemben másvalaki lesz, mint az, akihez ez ideig hozzászóltam. Nem is lehet másként, hiszen az elvégezte művét, betöltötte rendeltetését: csödbe juttatott. Személyemet tárgygyá változtatta, makacs titkomat általánossággá higitotta, kimondhatatlan valómat jelekké párolta – átplántált egy regénybe, amelyet nem tudok elolvasni: idegen nekem, mint ahogyan elidegenítette tőlem azt a nyersanyagot is – a saját életem egy hasonlíthatatlanul fontos darabját, amelyből keletkezett. Hiányozni fog, s talán... miért is tagadnám, talán hiányozni fog az is, aki mindezt végbevitte. Igen, a karosszékben ülve egyszerre meghökkenítő érzés jár át: valami visszavonhatatlan történés fagyos és kietlen érzése, olyasmi, mint amikor egy nagy multság után az utolsó vendég is elmegy. Magamra maradtam. *Valaki*, szinte fizikai őr hagyva testemben, eltávozott, s kaján vigyorral épp most int végső búcsút a szoba legtávolabbi sarkából.

Múltam nélkül, végzet nélkül, melengető téveszmék nélkül, mindenből kifosztva nézek tehát elébe annak, ami előtttem áll. Puffadt, szürke, áthatolhatatlan gomolyt látok, érzem, hogy keresztül kell vágnom magam rajta, ám azt sem tudom, merre induljak el. Sebaj, nem mozdulok hát, majd elébem jön ő, keresztülvágja magát rajtam, és tovább megy, engem maga mögött hagyva. Az idő ez, úgy hívják: a jövő. Néha szorongva kémlelem, máskor bizakodva várom, mint ködös időben a napsütést.

Eredetemet fürkészve csupán egy tömött, véget sehol nem érő sort látok: századom menetel; kábító nyájmelegben, elvakultan, hol támolyogva, hol neki-nekiiramodva, ott botladozom én is. Egy bizonyos pillanatban – miért, miért nem – kiálltam a sorból: nem léptem tovább. Leültem az árokpártra, és pillantásom hirtelen a mögöttem álló útszakaszra esett. – Ez volna, amit az irodalmárok „tehetségnek” hívnak? Aligha hinném. Egyetlen tettemben, szavamban, megnyilatkozásomban sem adtam soha semmi jelét bármiféle tehetségnek vagy eredetiségnek – hacsak abban nem, hogy életben maradtam. Nem álmodtam bele magam kitalált történetekbe; meg azzal sem tudtam mit kezdeni, ami megese

velem. Egyszer sem csengett fülembé az elhívás parancsszava, tapasztalataim összessége csak fölöslegességemről tudott meggyőzni, fontosságomról sosem.

[N]em azért kezdtem el írni, mert tehetséges vagyok, ellenkezőleg: amikor úgy határoztam, hogy regényt írok, mellesleg azt is elhatároztam nyilván, hogy tehetséges leszek. Szükségem volt rá, el kellett végeznem a munkám. Arra kellett törekednem, hogy jó könyvet írjak – nem hiúságból, hanem a dolog természeténél fogva, hogy így mondjam. Nem tehettem mást: a válaszadás szükséglete valami rejtelmes úton-módon szabadsággá sűrűsödött össze bennem, akár a nagy nyomás alatt hevített gáz. Mit is kezdhettem volna ezzel a formátlan és tűrhetetlen érzéssel? A szabadság némelykor tisztára szakértelem kérdésévé válik. Hiszen egy rossz regény is lehet szabadság – csak az épp nem tud megnyilatkozni, s ezt éppen a könyv gátolja meg. Ma már legalább tudom: hiába rángatom az írói sors kötőfékjét, ördögi ironiája fogva tart. Bármi is volt eredeti indítékom, e magánügylet jellegét azzal tudom csak igazolni, ha egyúttal másoknak is kínálok valamit. Ütésre felemelt, sérelmes kezemben egyszerre csak egy regényt találtam, amelyet mély meghajlással megpróbáltam ünnepi ajándékkul mindenki karácsonyfája alá odatenni.

* Az emléktábla-avatáson felolvasott szövegrész a Török utcai lakásban született 1973 augusztusában, három hónappal a *Sorstalanság* befejezése után – eredeti kéziratát elvesztett, ám az író életének utolsó hónapjaiban még sikerült rekonstruálni és önálló művé kerekíteni ezt az elvesztett, csak töredékeiben fennmaradt írást, melynek egyes részleteit korábban *A kudarc* c. regényébe is beillesztett a szerző. Az újonnan összeállított műből részletek hangoztak el Lukács Sándor tolmácsolásában, aki Kertész Imrének az egyik kedvenc színművésze volt.